

ТӨРИЙН БОДЛОГЫН ТОГТВОРГУЙ БАЙДАЛ

*МУИС, ШУ-ны Сургуулийн Эдийн засгийн тэнхмийн зөвлөх
профессор, доктор (Ph.D), Б. Батмөнх
(Электрон хаяг: batmunkhb2014gmail.com)*

Хураангуй

Энэхүү өгүүлэлд Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын тогтвортой, залгамж чанар ямар байсныг өнгөрсөн 27 жилийн байдлаар харуулж, түүнд нөлөөсөн хүчин зүйлс, учир шалтгааныг хөндөж, дүгнэлт өгч, санал зөвлөмж гаргалаа.

Цаашид манай оронд төрийн урт хугацааны тогтвортой, залгамж чанартай төрийн бодлогыг боловсруулахад анхаарах асуудлуудад уншигчдын анхаарлыг хандуулах зорилго агуулав.

- Түлхүүр үгс:**
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт
  - Төрийн бодлогын залгамж чанар
  - Төрийн бодлогын тогтвортой байдал
  - think tank

1990 оноос хойш урт хугацаатай хөгжлийн бодлогын эхний баримт бичиг 1996 онд Улсын Их Хурлын (УИХ) 26 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал” юм. Түүнээс хойш ердөө 2 жилийн дараа буюу өмнөх баримт бичгийн хэрэгжүүлж бараг эхлэж амжаагүй байхад 1998 онд Засгийн газрын 82 дугаар

тогтоолоор хоёрдахь баримт бичиг нь “ Монгол Улсын 21 –р зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр” нэртэй батлагдсан байна. Энэ нь нэг бол өмнөх баримт бичиг нь туйлын хариуцлагагүй муу боловсрогдсон байсан, эсвэл дараачийнх нь УИХ, Засгийн газар өмнөхөө үгүйсгэсэн байжээ гэсэн ойлголт өгч, дүгнэлт гарахад хүрдэг. “Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал” баримт бичгийг 1996 оны 5 дугаар сарын 3-ний өдөр УИХ-аас баталсан бөгөөд энэ үед МАХН –ын П. Жасрайн Засгийн газар 4 дэх жилдээ ажиллаж байсан үе юм. Удалгүй 1996 оны 6 сард болсон УИХ-ын сонгуульд Ардчилсан нам анх удаа ялж, Энхсайханы Засгийн газар гарч ирж, улмаар өмнөх хөтөлбөрийг өөрчилж, 1998 оны 5 сард Засгийн газрын 82 дугаар тогтоолоор “ Монгол Улсын 21-р зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”-ийг баталсан байна. 1996 оны хөгжлийн үзэл баримтлал нь дөнгөж 8 хуудастай хэтэрхий товчхон, хөгжлийн олон асуудлыг бүрэн тусгаагүй, ялангуяа салбаруудын хөгжлийн бодлого тодорхойгүйсул талуудтай, анх удаа хөгжлийн бодлогоо зах зээлийн нөхцөлд тодорхойлохыг оролдсон, энэ чиглэлийн туршлага, дадлага дутсан байсан. Эндээс харахад улс төрийн намууд тэр үед урт хугацааны хөгжлийн бодлогоо зөвшилцдөггүй ,бүх нийтээрээ хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдолд гаргадаггүй, өөр улс төрийн намын үед баталсан хөгжлийн бодлогыг хүлээн зөвшөөрөхгүй өөрсдийнхөөрөө өөрчилдөг, төрийн тогтвортой нэгдсэн бодлого байгаагүйг нотлон харуулдаг. Нөгөө талаасаа энэ үед хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн хууль эрх зүйн орчин хангалтгүй, улс төрийн хүчнүүд өөр өөрсдийн дураар янз бүрийн бодлого, хөтөлбөр гаргаж, төрийн бодлогын нэгдсэн, уламжлалт чанарыг алдагдуулж байжээ.

Хөгжлийн урт хугацааны бодлогын гуравдагч баримт бичиг нь 2008 онд Улсын Их Хурлаас баталсан “ Мянганы хөгжлийн зориотод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого” юм. Энэхүү баримт бичиг нь 2008-2015 болон 2016-2021 он гэсэн 2 үе шаттайгаар хэрэгжих ёстой байсан боловч эхний үе шат нь дуусах үед дараагийн бодлогын шинэ баримт бичгийг “ Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030” гэсэн нэртэйгээр 2016 онд батлан гаргасан. Үүнийг мөн л МАХН төрийн эрх барьж байх үед буюу 2008 онд батлагдсан “ Мянганы хөгжлийн зориотод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц

бодлого”-ыг ардчилсан нам эрх барьж байх үед “ Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030” нэртэйгээр шинэчлэн баталжээ. Гэхдээ 2015 оны 9 сард НҮБ-аас “Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн зорилтууд”-ыг батлан гаргасан нь хуучин урт хугацааны бодлогоо шинэчлэн гаргахад нөлөөлсөн тал бий.

МУИС-ийн дэргэдэх Эдийн засгийн судалгааны хүрээлэнгээс (Б. Түвшинтөгс, Д. Эрдэнэбулган нарын хийсэн) 2014онд гаргасан “Үндэсний хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн харьцуулсан судалгаа” –нд Монгол Улс “Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого” –ыг 2007 – 2008 онд боловсруулсан боловч, эдгээр зорилтуудыг хэрэгжүүлэх, хянах, хариуцлага тооцох механизм тодорхойгүй байсан учраас тус хөтөлбөр тунхагын шинж чанартай хэвээр үлдсэн юм гэж дүгнэжээ.

2012 онд Монгол Улсын Засгийн газрын захиалгаар НҮБ-ийн Хөгжлийн хөтөлбөрийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр бэлтгэсэн “ Монголын тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр: Ахиц, дэвшил, бэрхшээл, хэтийн зорилго” нэртэй хэвлэгдсэн тайланд түүний эрхэлсэн зохиогч доктор, профессор Б.Хулдорж “Өнгөрсөн 20 жилийн хугацаанд Монгол Улсын хөгжлийн уламжлалыг хадгалсан эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр үлэмж амжилт олжээ..... Гэвч эдгээр бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, уялдаа холбоог хангах, дараа дараагийн шатны баримт бичгийн уламжлал, нэн ялангуяа мэргэшиж туршлага хуритлуулсан хүний нөөцийн залгамж холбоог хангах талаар хангалтгүй ажиллажээ.” гэж дүгнэжээ.

1990 оноос хойш батлагдсан урт хугацааны хөгжлийн бодлогын дээрх 4 баримт бичгүүдэд хөгжлийн бодогын залгамж чанар, тогтвортой байдал тодорхой асуудал, сэдвүүд дээр ямар байсныг харьцуулан доорх хүснэгтүүдээр харуулав.

Хүснэгт № 1. Урт хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд Монгол Улсын алсын харааг тодорхойлсон байдал

“Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал” 1996	“ Монгол Улсын 21-р зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”,1998	Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, 2008	Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030
Монгол Улсын ойрын 15-25 жилийн хөгжлийн гол стратеги нь нийгмийн баримжаа-тай, байгаль орчиндоо зохицсон, оюуны болон технологийн шинэ суурьт тулгуурласан, экспортын чиглэл бүхий харьцангуй бие даасан эдийн засаг-тай, ардчилалд үндэслсэн улс төрийн боловсронгуй тогтолцоотой, соёл, оюуны өндөр хөгжилтэй, үйл-двэржсэн орон болох явдал мөн.	Монгол Улсын алсын хараа нь ямар нийгэмд хүрэхийг зорьж байгааг илтгэнэ. Энэ нь хуулийг дээдэлсэн, хүний хөгжлийн бүх боломжийг монголчуудад олгох, байгалийн нөөцийг ухаалаг ашигладаг, түүнийг зөвхөн өнөө үеийнхэнд бус ирээдүй хойч үеийнхэнд зориулан хамгаал-даг нийгэм байх ёстой.Энэ бүхэн нь бүх иргэдэд ажил эрхлэх,боловсрол эзэмших, эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээг бодитой хүртээх замаар монголчуудын амьдралын чанарыг дээшлүүлэх хурдацтай,үр ашигтай, тэнцвэртэй эдийн засгийг бий болгох, монголчуудад элбэг хангалуун,сэтгэл дүүрэн амьдрах, аюулгүй байдал, боломж, эрх чөлөөгөөр хангасан нийгмийг байгуулах явдал юм.	Монгол Улсын үндэсний хөгжлийн 2021 он хүртэлх алсын харааг дор дурдсан байдлаар тодорхойлж байна: “Монгол Улс нь өргөн уудам нутаг, байгалийн их нөөц байлаа, бахархам түүхтэй, итгэл найдвар дүүрэн, ирээдүйн зол жаргалтай орон” мөн. Бидний монголчууд түүх, соёлоо эрхэмлэн хүндэлж, үндэсний бахархалтай, өндөр боловсролтой, өөрсөддөө итгэлтэй байж, хүсэл тэмүүлэлдээ хүрч, эх орондоо тав тухтай, чинээлэг, сэтгэл хангалуун аж төрнө. Монгол Улсын хөгжил бол аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолын баталгаа мөн. Хөгжлийн үндэс нь үндэсний эв нэгдэл юм.	Монгол Улс 2030 онд нэг хүнд ногдох орлогоороо дунд орлоготой орнуудын тэргүүлэх эгнээнд хүрсэн, тогтвортой өсч байгаа эдийн засгийн олон салбартай, нийгмийн хүрээнд дундаж болон чинээлэг дундаж давхарга давамгайлсан, экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалсан, тогтвортой ардчилсан засаглалтай улс болно.

Хүснэгтээс дөрвөн баримт бичигт Монгол Улсын алсын харааг янз бүрээр тодорхойлжээ. Урт хугацаандаа алсын хараа өөрчлөгдөж болох боловч ийм богино хугацаанд баримт бичиг бүрт өөр өөрөөр тодорхойлогдсон нь бодлогын залгамж чанар, тогтвортой байдал хангалтгүй, үргэлж өөрчлөгдөж ирснийг харуулж байна. Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлогод Монгол Улсын алсын харааг тодорхойлсон байдал оновчтой бус, уран сайханы халил ихтэй, тунхаглалын шинжтэй болсон байна.

Эдийн засгийн хөгжлийн бодлогыг тодорхойлсон байдал өөр өөр байгааг доорх хүснэгт 2-оос харж болно.

1996 оны үзэл баримтлалд нэлээд амбицтай томоохон зорилтууд, тухайлбал үйлдвэржсэн улс орон болох зорилтыг тодорхойлсон бол 1998 оны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр болон 2008 оны цогц бодлогод үргэлжлүүлэн авч үзээгүй байна.

Хүснэгт № 2. Урт хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд Монгол Улсын эдийн засгийн хөгжлийн бодлогыг тодорхойлсон байдал

“Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал” 1996	“Монгол Улсын 21-р зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”, 1998	Мянганы хөгжлийн зорилгод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, 2008	Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030
Монгол Улс ойрын ирээдүйд оюуны болон технологийн шинэ суурьт тулгуурласан, экспортын баримжаатай, харьцангуй биеэ даасан эдийн засагтай үйлдвэржсэн орон болно. 1 дүгээр үе шат (1996-2000 он). Эдийн засгийг тогтворжуулан сэргээж, цаашдын өсөлтийн үндсийг тавина. Энэ нь хөгжилд шаардлагатай хуримт-лалыг нэмэгдүүлэх эхний үе шат юм. 2 дугаар үе шатанд (2001-2010-аад оны эхэн үе). Эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг ханган, бүтцийн өөрчлөлтийг гүнзгийрүүлэн түүний экспортод баримжаалсан чиглэлийг хүчтэй болгоно. 3 дугаар үе шатанд (2010-2020-иод он). эдийн засгийн голлох салбаруудад үндэсний болон дэлхийн өндөр зэргийн технологи нэвтрэн Монгол Улсад өрсөлдөх шинэ давуу талууд бий болж, экс-портод баримжаалсан оновчтой бүтэц бүхий харьцангуй бие даасан эдийн засаг бүрдэнэ.	Эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийн бодлого нь эдийн засгийн хөгжлийн дэмжих, тогтвортой хөгжил үрүү чиглэсэн эдийн засгийн бодлогын хэрэгслүүдийг үр ашигтай ашиглах, зах зээлийн механизмуудыг үр ашигтай ашиглах, байгаль орчин-эдийн засгийн тооцооны нэгдсэн системийг байгуулахад чиглэнэ.	Эдийн засгийн бодлогын гол зорилт нь 2007-2015 онд “Мянганы хөгжлийн зорилтууд”-ыг хэрэгжүүлж, эдийн засгийн өсөлтийг жилд дундаар 14 хувьд, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 5 мянгаас доош-гүй ам.долларт хүргэж, эдийн засгийн эрчимтэй хөгжлийн үндэс суурийг тавих	Эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хангахын тулд макро эдийн засгийн зохистой бодлогыг хэрэгжүүлж, эдийн засгийн бүтцийг төрөлжүүлнэ. Хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэр, түүний дотор хөнгөн, хүнс, барилгын материал, эз боловсруулах, нүүрс, нефть-хими, хар төмөрлөг-ийн үйлдвэрлэл, аялал жуулчлал, уул уурхайн олборлох салбарын хөг-жилд тэргүүлэх ач холбог-дол өгч, эрчим хүч, дэд бүтцийн салбарыг түрүүлж хөгжүүлнэ.

1990 оноос хойш батлагдсан хөгжлийн урт хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд өөрийн зүгээс судлаачын хувьд өгсөн ерөнхий үнэлгээг доорх хүснэгтэнд харуулав.

Хүснэгт № 3. Урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдийн давуу болон сул талууд

Давуу болон сул талууд	“Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал”	“Монгол Улсын 21-р зууны тогтвортой хөгж-лийн хөтөлбөр”	Мянганы хөгж-лийн зорилгод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого	Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030
Давуу талууд	Анх удаа урт хугацааны бодлого тодорхойлох оролдлого байсан Монгол Улсын давуу болон сул талыг анх удаа тодорхойлсон.	Бүтэц, бичсэн ар-га хэлбэр нь олон улсын жишиг харгалзсан. Бодло-гыг тодорхойлох-доо зах зээлийн нийгмийн зарч-мыг баримтал-сан.	Иж бүрэн, олон талыг хамруул-сан бодлогын зорилтуудыг тодорхойлохыг оролдсон.	Логик дэс дараалал, цэгц сайтай, тогт-вортой хөгжлийн үзэл баримтлалд тулгуурласан,товч тодорхой болсон. Зорилтуудыг ста-тистик үзүүлэлтээр илэрхийлэх тал дээр илүү сайн болсон

Сул талууд	Ердөө 8 хуудас-тай хэтэрхий товчхон, салба-руудын хөгж-лийн бодлогыг тодорхойлоогүй, Алсын хараа нь маш том зорил-готой хэрнээ түүнд хүрэх зорилго, зорил-тууд нь тодорхой бус үлдсэн. Дунд хугацааны төлөвлөлтөд тусгагдаагүй тул хэрэгжээгүй.	Зорилтуудаа үзүүлэлтээр илэрхийлэх тал нь дутагдалтай. Манай орны онцлогийг тусгах тал дээр дутуу дулимаг болсон. Дунд хугацааны төлөвлөлт бай-гаагүй тул бүрэн тусгагдаж хэрэгжээгүй. Засгийн газрын үйл ажил-лагааны хөтөлбө-рүүдэд бүрэн тусгагдаагүй.	Нүсэр том, нур-шуу, тунхагла-лын шинжтэй зорилтууд олон-той, Үндэслэл судалгаа муутай, Ж: 2007-2015 онд эдийн засгийн дундаж өсөлтийг 14% байна гэж үндэслэлгүй тооцсон. Дунд хугацааны төлөв-лөлт байгаагүй тул бүрэн тусгаг-даж хэрэгжээгүй. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрүүдэд бүрэн тусгагдаагүй.	ДТХЗ-ыг хангалт-тай хэмжээнд Мон-голын нөхцөлд хэрэгжүүлэхээр тусгаагүй, ялангуяа жендерийн тэгш байдлыг хангах талаарх 9 зорилтоос огт тусгаагүй ор-хигдуулсан. Арай цомхон болсон. Эдийн засгийн дундаж өсөлтийг өмнөх онуудын дунджаас бууруулж төлөвлөсөн.
------------	---	---	---	--

Монгол Улсад 1990 оноос хойшхи 27 жилд улс төрийн тогтворгүй байдал газар авч, Засгийн газруудын ажилласан дундаж хугацаа ердөө 1.5 жил байсан нь төрийн бодлогын залгамж чанар, тогтворгүй байдалд нөлөөлсөөр ирсэн. Ер нь Монгол Улсын өнгөрсөн 27 жилийн төрийн бодлогын залгамж чанар хангалтгүй, нэг Засгийн газар гарч ирээд шинэ бодлого гаргахад дараагийн Засгийн газар нь гарч ирээд өмнөхөө өөрчилж шинэчилэх замаар байнга мөрдөх тогтвортой бодлогогүй явж ирсэн нь олон зүйл дээр харагдаж байна. Үүний нэг жишээ нь авто замын салбар дахь бодлого байлаа. 2000 онд МАХН парламентын сонгуульд ялж, Н.Энхбаярын Засгийн газар байгуулагдсаны дараа 2001 оны эхээр Мянганы зам болон дэд бүтцийн босоо тэнхлэгийн чиглэл батлах тухай УИХ-ын 09 дүгээр тогтоол гарч, 2011 он хүртэл үндсэндээ мөрдөж, зарим чиглэлийн замыг барьж байгуулсаар ирсэн боловч 2012 онд АН Засгийн эрхэнд гарснаар энэ бодлого эрс

өөрчлөгдөж, бүх аймгийн төвүүдийг хатуу хучилттай замаар холбох бодлогыг хэрэгжүүлж ирсэн. Энэ мэтийн жишээг олныг дурдаж болно.

Төрийн бодлогыг хуулиар хэрэгжүүлдэг. Монгол Улсын хууль эрх зүйн орчин тогтворгүй байнга өөрчлөгдөж ирсэн байдаг. Энэ нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын хувьд ихээхэн тодорхой бус байдлыг үүсгэж ирсэн. УИХ-аас батлан гаргаж ирсэн олон хуулиуд нь судалгаа шинжилгээнд сайн тулгуурлаагүй гардагыг амьдрал дээр “урт нэртэй” гэгч хууль бэлээхэн нотлон харуулсан. Энэ байдал нь бүхэлдээ манай улсын төрийн бодлогын тогтвортой залгамж чанар алдагдаж ирсний нотолгоо болно.

Төрийн бодлогын залгамж чанар, тогтвортой байдал алдагдаж ирсэн нь төрийн албаны тогтворгүй байдал, засаглалын доройтолтой үндсэндээ холбоотой гэж дүгнэж байна. Өнгөрсөн 27 жилд Монгол Улсад төрийн уламжлалт нэгдсэн тогтолцоо алдагдсан, улс төрийн намууд төрийн эрх мэдлийг гартаа авч, төрийнхөө дээр гарсан эрх мэдэлтэй болж, мэргэшсэн төрийн албыг намын харъяалал, танил тал, хамаатан садангийн сувгаар сонгосон хүмүүсээр байнга сольж, өөрчилж ирсэнээс төрийн албаны мэргэшсэн, тогтвортой байдал, уламжлалт залгамж чанар алдагдаж, эцсийн дүндээ засаглал улам муудсаар ирсэн. Нөгөө талаасаа төрийн эрх мэдэлд гарсан ихэнх улс төрчид, эрх баригчид нь хувийн бизнестэй, эсвэл хувийн хэвшлийн томоохон бүлэглэлийн эрх ашгийг төлөөлдөг, эрх ашгийн зөрчилтэй байдаг нь авилгалд өртөх, төр бүхэлдээ авилгалд автах нөхцлийг бүрдүүлсээр ирсэн.

Япон улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайд асан Такенори Шимизүгийн “Өдрийн сонин”-ны 2015 оны 9 –р сарын 17-ны №226 (5178) дугаарт өгсөн ярилцлагадаа “Монголд эрх баригч нам, сайдууд өөрчлөгдөх тутамд төрийн албан хаагчид солигддог ийм нэг жишиг байх юм. Эцсийн эцэст энэ холио солионы үр дүнд яаманд ажлаа мэддэг мэргэжлийн хүн үлдсэнгүй. Мэдээж энэ Монголын эрх ашигт нийцэхгүй. Мэргэжлийн албан хаагчид байхгүй болсноор гадаад орнуудтай хамтран ажиллахад ихээхэн саад тотгор болж байна гэдгийг хэлмээр байна.” гэсэн нь үүний тод нотолгоо юм.

Өнөөдөр Монгол Улсад хөгжлийн бодлогыг улс төрийн намууд

тодорхойлж байна. Өнөөгийн нөхцөлд улс төрийн намууд нийт ард түмэн, улс үндэстний язгуур эрх ашгийг бүрэн төлөөлж хараахан чадахгүй, бүрэн төлөвшөөгүй байгаа билээ. Улс төрийн намуудын гол зорилго нь сонгуульд ялалт байгуулж, төрийн эрх мэдлийг авахад оршдог. Намын бодлого нь энэхүү зорилгоосоо урган гарсан ихэвчлэн сонгуулийн 4 жилд баримтлах, богино хугацаатай хэрнээ сонгуульд ялалт байгуулахал чиглэсэн популист шинжтэй, олон түмэнд таалагдах гэсэн явцуу бодлого байдаг. Ийм бодлого нь урт хугацааны үндэсний хөгжлийн стратегитэй тэр бүр таардаггүй. Улс төрийн намуудаас явуулж ирсэн хөгжлийн бодлого нь судалгаа шинжилгээнд сайтар үндэслээгүй, үндэсний эрх ашгаа тэргүүн зэрэгт тавиагүй, өөрийн орны онцлогт тохирсон байж чадаагүй, ихэвчлэн олон улсын байгууллагуудаас зөвлөмж болгосон барууны орнуудын тулгадаг неолиберал үзэл баримтлалд тулгуурласан бодлого байсан. Энэ нь манай оронд төрийн урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулдаг мэргэшсэн институт, “think tank” хэмээх бодлогын судалгааны чадварлаг байгууллага байхгүй, дээр нь төрийн алба нь тогтвортой, мэргэшсэн байж чадаагүйтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Манай оронд улс төрийн намууд олон нийтэд таалагдаж, сонгуульд ялалт авчрахын тулд нийт хүн амд бэлэн мөнгө тарааж, хавтгайрсан халамжийг бий болгож ирсэн. Үүний үр дүнд ажил хөдөлмөр эрхлэх хүсэлгүй, төрөөс тэтгүүлээд сууж байх сонирхолтой давхрага хүн амын дунд бий болсныг нуух хэрэггүй. Энэ бол үндэсний язгуур эрх ашигт харшлах туйлын явуургүй бодлого байсан. Ялангуяа намуудын бодлогыг хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, үндэсний эрх ашиг талаас нь харвал бүр ч тохиромгүй байх нь нь элбэг. Үнэн хэрэг дээрээ улс төрийн намуудын бодлого нь 4 жилийн хугацаанд төрийн эрх мэдэлд байхдаа дараагийн сонгуульд ялалт байгуулахад шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэрээ бүрдүүлэх, эрх мэдэлтнүүд сонгуульд зарцуулсан мөнгөө нөхөн олж авах, хувьдаа хөлжиж, баяжих боломж олгох төсөл, хөтөлбөрүүд, хувийнхаа бизнест илүү анхаарсан бодлого байдаг нь нууц биш юм. Хувийн эрх ашиг нь үндэсний эрх ашгаас дээгүүрт тавигддаг учраас эрх баригчидын харьяалагддаг намуудын бодлого төрийн бодлого байж чаддаггүй. Үүнийг сүүлийн 10 жилийн маш олон баримтууд нотолдог. Тухайлбал, Монгол Улсад сүүлийн

10 жил нефть боловсруулах үйлдвэр , тавдугаар цахилгаан станцыг барих, Таван Толгойн уурхайгаас Гашуун Сухайн хүртэл төмөр зам тавьж, нүүрсээ тээвэрлэх ажлуудыг маш олон удаа ярьж, төлөвлөж, зарим дээр нь төрөөс шийдвэр гарч байсан боловч огт хэрэгжээгүй. Энд үндэсний эрх ашиг биш, харин улс төрчид, эрх баригчдын хувийн явцуу эрх ашиг хөндөгдөөд байдаг учраас л тээг саад тавигдаад бүтээгүйг хэн хүнгүй мэднэ.

Намуудын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөртөө дэвшүүлсэн зорилтууд нь төрийн эрхэнд гарсны дараа Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр хэлбэрт орж, үндсэндээ дунд хугацааны төлөвлөгөөг орлож ирсэн. Засгийн газруудын үйл ажиллагааны хөтөлбөр нь урт хугацааны хөгжлийн бодлого, стратегитэй тэр болгон уялдаагүй, гол нь намынхаа мөрийн хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэхэд чиглэгдсээр ирсэн. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр нь дунд хугацааны хөгжлийн бодлогыг тодорхойлж ирсэн боловч дээрх шалтгаануудаар хөгжлийн урт хугацааны бодлого, стратегийг хэрэгжүүлэх дунд хугацааны төлөвлөгөөг бүрэн орлож хараахан чадахгүй байсаар ирсэн.

Төрийн жинхэнэ бодлогыг улс төрийн намуудын боловсруулахдаа чадварлаг боловсон хүчнээр бэхжсэн, мэргэшсэн төрийн байгууллагууд, төрийн урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулдаг мэргэшсэн институт, think tank хэмээх бодлогын судалгааны чадварлаг байгууллага, их, дээд сургууль, эрдэмтэн мэргэд, салбар бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийн оролцоотой боловсруулдаг болсноор үндэсний язгуур эрх ашгаа дээдэлсэн, өөрийн улс орныхоо онцлогт тохирсон, бодитой судалгаа, шинжилгээнд тулгуурласан, урт хугацааны тогтвортой хөгжлийн бодлоготой болох боломжтой гэж үзэж байна.

Үндэсний язгуур эрх ашгаа дээдэлсэн , төрийн урт хугацааны тогтвортой , үр ашигтай, зөв бодлоготой болохын урдчилсан нөхцөл нь нам төвтэй засаглалаас салж, төрийг жинхэнэ ёсоор нь мэргэшүүлэн тогтвортой ажиллуулах явдал гэж үзэж байна.

Дүгнэлт

1. Монгол Улсад төрийн жинхэнэ тогтвортой, тууштай, урт хугацааны, үндэсний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэгдсэн бодлого байгаагүй, харин аль нэг улс төрийн нам төрийн эрх барьж байх үед батлагдсан урт хугацааны хөгжлийн бодлогын барим бичгүүд байжээ.
2. Улс орны хөгжлийн урт хугацааны бодлогыг улс төрийн намууд төрийн эрх мэдэлд гарсны дараа боловсруулахдаа улс төрийн бусад намуудтай зөвшилцөн тохирч, үндэсний хэмжээнд өргөн хүрээтэй хэлэлцүүлж, нэгдсэн бодлого болгож чаддаггүй, үүний улмаас аль нэг намын үед баталсан урт хугацааны хөгжлийн бодлого, зорилтуудыг нөгөө нам нь үгүйсгэн өөрчилсөөр ирсэнээс төрийн бодлогын залгамж чанар, тогтвортой байдал алдагдаж ирсэн байна.
3. Төрийн бодлогын залгамж чанар, тогтвортой байдал алдагдаж ирсэн нь төрийн албаны тогтворгүй байдал, засаглалын доройтолтой бас холбоотой байна.
4. Өнөөдөр Монгол Улсад төрийн бодлогыг аль нэг улс төрийн нам тодорхойлж, улс орныхоо үндэсний язгуур эрх ашиг, улс орныхоо өвөрмөц онцлогыг харгалзаагүй, харин улс төрийн хувьд төлөвшөөгүй намын явцуу эрх ашгийг урьтал болгосон бодлого байжээ.
5. Төрийн бодлогыг боловсруулдаг мэргэшсэн институци үндсэндээ байхгүй, бодлогын судалгааны хараат бус хүлээн зөвшөөрөгдсөн чадварлаг байгууллага үгүйлэгдэж байна.
6. Үндэсний язгуур эрх ашгаа дээдэлсэн, төрийн урт хугацааны тогтвортой, үр ашигтай, зөв бодлоготой болохын урдчилсан нөхцөл нь нам төвтэй засаглалаас салж, төрийг жинхэнэ ёсоор нь мэргэшүүлэн тогтвортой ажиллуулах явдал гэж үзэж байна.

Санал, зөвлөмж

1. Урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг төрийн мэргэшсэн

байгууллагууд, think tank хэмээх бодлогын судалгааны чадварлаг байгууллага, их, дээд сургууль, эрдэмтэн мэргэд, салбар бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийн оролцоотой боловсруулж, намууд болон иргэний нийгмээрээ өргөн хэлэлцэж, зөвшилцсөний эцэст үндэсний хэмжээний тогтвортой мөрдөх бодлого болгон баталдаг зарчмыг хэвшүүлэхийг санал болгож байна.

2. Урт хугацааны хөгжлийн бодлогоор зонхилох улс төрийн намууд харилцан ойлголцлын меморандумыг байгуулж, урт хугацааны бодлогыг хүлээн зөвшөөрч байгаага нотлохын зэрэгцээ сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр болон Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээдэг болох шаардлагатай байна.
3. Монгол Улсад төрийн албыг мэргэшсэн, ажлын зохих дадлага туршлага бүхий хүмүүсээр бэхжүүлэх, тогтвортой ажиллуулах, улс төрөөс хараат бус байлгах талаар Төрийн албаны хуулинд тусгаж, хэрэгжүүлэх, тогтвортой, мэргэшсэн төрийн албатай болох ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлэхийг санал болгож байна.
4. Төрийн урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулдаг мэргэшсэн институт, think tank хэмээх бодлогын судалгааны чадварлаг байгууллага байгуулах, их, дээд сургууль, эрдэмтэн мэргэд, салбар бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийг оролцуулдаг бүтцийг төрөөс дэмжиж, ажилуулах шаардлагатай байна.
5. Монгол Улс нам төвтэй засаглаас салж, улс төрийн намуудын эрх мэдлийг хязгаарлах, улс төрийн намууд төрийнхөө дээр гарсан эрх мэдэлтэй болсныг таслан зогсоох талаар Үндсэн хуулийн өөрчлөлтөнд тусгах санал дэвшүүлж байна.
6. ҮХГ-аас Сангийн яамны дэргэдэх Бодлогын судалгааны зөвлөлд доорх асуудлуудаар гүнгийрүүлсэн судалгааг явуулж, санал, зөвлөмж гаргах саналыг өргөн дэвшүүлэхийг зөвлөмж болгож байна. Үүнд:
  - А. Монгол Улсын төрийн бодлогын тогтвортой байдал, залгамж чанарт үнэлгээ, дүгнэлт өгөх, санал, зөвлөмж

боловсруулах,

Б. Улс төрийн намуудаас эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн асуудлаар явуулж ирсэн бодлогын ялгаанууд, тэдгээр нь үндэсний язгуур эрх ашигт хэрхэн нийцэж байсан талаар дүгнэлт гаргаж, санал, зөвлөмж боловсруулах

В. “Хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх, түүний хэрэгжилтэнд хяналт, үнэлгээ, шинжилгээ хийх механизм, хариуцсан институцийн өнөөгийн байдал, цаашид анхаарах асуудлууд” судалгааг хийх.

Г. “Төрийн бодлого боловсруулах үйл явц, арга зүйн өнөөгийн байдал, анхаарах асуудлууд” сэдэвт судалгааг захиалгаар хийлгэх.

Ашигласан материалууд

1. 2016 оны УИХ-ын тогтоол № 19, “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030”
2. УИХ- аас 2015 оны 11 дүгээр сарын 26-ны өдөр баталсан “Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай” хууль
3. УИХ-ын 1996 оны тогтоол № 26 , Монгол Улсын хөгжлийн үзэл баримтлал”
4. Засгийн газрын 1998 оны тогтоол № 82 “Монгол Улсын 21-р зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”
5. УИХ-ын 2008 оны тогтоол № 12, “Мянганы хөгжлийн зорилгод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”
6. МУИС, Эдийн засгийн судалгааны төв, “Үндэсний хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн харьцуулсан судалгаа”, 2014.
7. НҮБ-ийн ХХ, Б.Хулдорж, “Монголын тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр: Ахиц, дэвшил, бэрхшээл, хэтийн зорилго” ,2012
8. НҮБ, Дэлхийн тогтворхой хөгжлийн зорилтууд
9. Япон улсаас Монгол Улсад суугаа Онц бөгөөд Бүрэн эрхт элчин сайд асан Такенори Шимизүгийн ярилцлага, “Өдрийн сонин”-ны 2015 оны 9 –р сарын 17-ны №226